

HELGUMS KYRKA, HELGUMS SOCKEN, SOLLEFTEÅ KOMMUN

KONVERTERING AV VÄRMESYSTEM

M
LÄNSMUSEET
VÄSTERNORRLAND

Länsmuseet Västernorrland
Kulturmiljöavdelningens rapport nr 2007:13
Bodil Mascher

Innehåll

INLEDNING	3
Objekt / dnr.	
Länsstyrelsens tillståndsärende	
Beställare	
Beställarens ombud	
Projektledning	
Entreprenör	
Antikvarie	
Arbetsbeskrivning	
OBJEKTBESKRIVNING	3
Beskrivning / Historik	
Kulturhistorisk status	
ÅTGÄRDER OCH GENOMFÖRANDE	5
Planerade åtgärder / tillstånd före restaurering	
Genomförda åtgärder	
KÄLLOR	13

INLEDNING

Objekt / dnr.

Helgums kyrka, Sollefteå kommun, 2006/309.

Länsstyrelsens tillståndsärende

Beslut 2002-05-17 dnr. 433-7142-02.

Beställare

Långsele, Graninge och Helgums kyrkliga samfällighet.

Beställarens ombud

Lennart Näsström, Långsele, Graninge och Helgums kyrkliga samfällighet,
Hamrevägen 5, 88 230 Långsele.

Projektledning

Leif Markström, LM Bygg & Restaureringskonsult AB.

Entreprenör

Rörmockar´n i Sollefteå AB (Gunnar Öster, Hubert Hellberg), el-arbeten: Sehlins Elektriska AB, konstruktör VVS: Energieffekt, Härnösand.

Antikvarie

Bodil Mascher, Länsmuseet Västernorrland.

Arbetsbeskrivning

Leif Markström, LM Bygg & Restaureringskonsult AB.

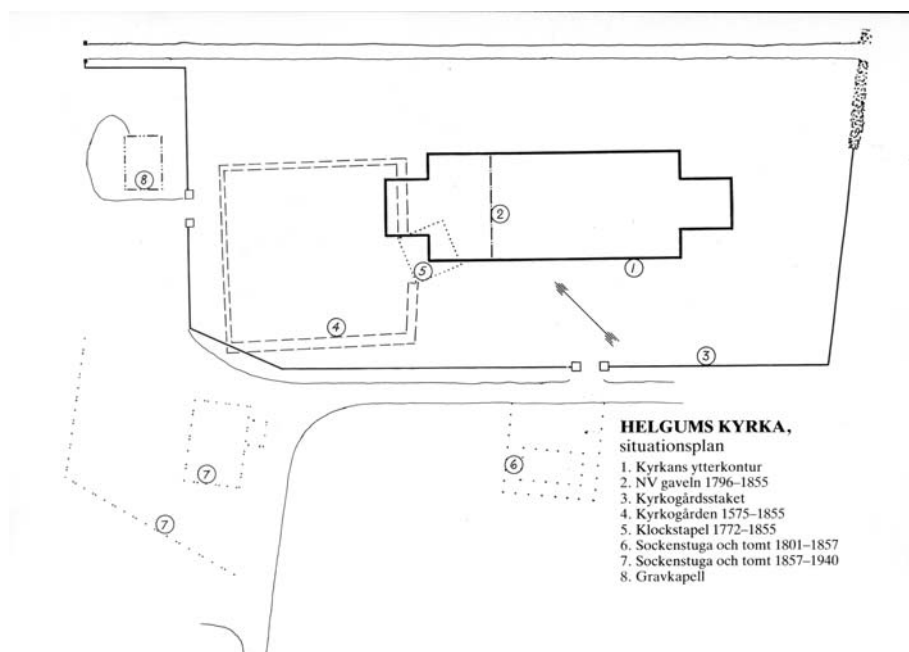
OBJEKTBESKRIVNING

Beskrivning / Historik

Helgums kyrka i sten med vitputsade fasader ligger vid Helgumsjöns strand. Kyrkan har rektangulär form med kor och sakristia i öster och ett sekundärt västtorn med öppen lanternin av trä. Taket är avtäckt med kopparplåt, ursprungligen spån. Innertaket är tunnvalvt av trä.

Kyrkan föregicks av en senmedeltida stenkyrka, under 1700- talet omnämnd av Hülphers. Den blev senare alltför trång och ritningar till en ny kyrka med torn upprättades 1782 av byggmästaren Eric Svedberg. Sockenmännen ville dock avvakta med tornbygget tills klockstapeln hade blivit förfallen. Men byggarbeten kom inte igång utan byggmästaren entledigades. I stället anlätades Pål Persson i Stugun, som tidigare endast hade uppfört träkyrkor (man hade redan införskaffat sten). Han ledde uppbyggnaden av kyrkan under åren 1786 – 90 efter ritningar reviderade på Öiä. Tre av planerade fyra fönsteraxlar kom till utförande och ett utritat torn uteslöts. 1793 målades interiören av mästare Lindgren i Sollefteå. Kyrkan putsades och avfärgades röd. Pål Persson utförde det mesta snickeriarbeten invändigt men altarpupsatsen tillkom på 1840- talet. Predikstolen är utförd av Nils Dahlqvist 1806. Han utförde även även altarbord och skrank och målning och förgyllning utfördes av

Johan Magnus Meander, Sundsvall. Den nya predikstolen sattes först upp ovanför altaret i stället för predikstolen från gamla kyrkan men flyttades till norrväggen och målades 1841 – 44 (predikstolens tidigare uppgång är synlig från ett utrymme i sakristian). Altartavlan av G E Hasselgren förvärvades först 1842 och inramningen gjordes sannolikt av mästern P Lindholm från Forsse. J. Byström målade draperimålningen på östra väggen.

Ur: Helgums kyrka. En vägledning av Karin Johansson, Örnsköldsvik 1982.

Under ledning av byggmästaren J. A. Åkerlund byggdes tornet 1854 med karnissvängt tak och rundbågiga ljudöppningar efter ritningar av N.H.W. af Trolle. Då förlängdes också kyrkan en fönsteraxel i väster och västingången blev huvudingång i stället för den södra. Klockstapelns från 1772 revs samtidigt. Troligen avfärgades kyrkan vit. 1881-82 fick kyrkan en orgel från Åkerman & Lund. 1891 ersattes kyrkans takspån mot plåt och 1894 installerades värmeugn.

Under ledning av arkitekterna F. Eckert och L. N. Wahrgren tillkom 1903-05 invändig målning av fältindelning och bladornament, nya bänkar och nya trappor till läktaren.

1939 skedde en restaurering av E. Fant och kyrkan fick betongbjälklag med trägolv, ny bänkinredning, antikglas i fönstren, värmeledning och elektricitet, sakristian ändrades för inrättande av arkivrum och dekormålningarna övermålades. Fant ritade dopfunten i ljus sandsten. 1957 reparerades tornets överdel efter en brand. 1963-64 byggdes orgelverket om. 1980 skedde en restaurering av H. Jäderberg då kyrkan målades om och konserverades. Läktarunderbyggnaden med kapprum och wc tillkom samt en permanent ramp vid entrén. 1990-92 lades järnplåttaget från 1891 om med kopparplåt.

Kulturhistorisk status

Kyrkan åtnjuter skydd enligt Kulturminneslagen kap. 4.

ÅTGÄRDER OCH GENOMFÖRANDE

Planerade åtgärder / tillstånd före restaurering

Kyrkan ska värmas upp med ytjordvärme och värmen ska kunna styras intermittent.. Värmestyrningen ska ske från pannrummet i gjuten betong, som grävdes 1939-40. Då fick kyrkan också vattenburen värme. 1980 övergick man till el-värme.

Kyrkans befintliga väggradiatorer ska ersättas med vattenburna radiatorer utom radiatorerna i fönstren och i sakristian, där el-värmen behålls. Detta görs för att undvika alltför störande ingrepp. Även på läktarens bänkar planeras vattenburna bänkvärmare.

Genomförda åtgärder

Rördragning utomhus

Ytjordvärmen kommer från fördelningsbrunnar anlagda bakom församlingshemmet i väster där man anlagt jordkolektorer. Därifrån har rör dragits under mark förbi församlingshemmet mot kyrkan på utsidan den södra kyrkogårdsmuren. På utsidan av stigportens västra pelare går rören genom kyrkogårdsmuren, ytligt vid sidan av gravplatserna fram till kyrkans södra portal. Håltagning på kyrkans grundmur har utförts cirka 1 meter väster om södra portalen och under marknivå. Rören går under golvnivå interiört.

2006 10 04.

2006 09 13.

Håltagning i kyrkans södra grundmur väster om södra porten 2006 10 04.

20070521. Södra porten och fasaden efter att markskiktet lagts tillbaka.

De vattenburna rördragningar i långhuset är diskret dragna inuti befintliga ”sköldar” utmed norra och södra ytterväggen. Rörledningarna omfattar två ca 1,5 cm diam. grova rör med till- och frånledningar. Från inbyggnaderna utmed ytterväggarna går ledningarna till bänkvärmarna och bakåt utmed golvsöckeln genom kyrkorummets bakre väggen till läktarunderbyggnadens utrymmen och vidare upp till läktaren. Slutbesiktning av värmeinstallationer gjordes 2006 10 31. Inmålning av synliga rör och radiatorer likt bakomliggande väggfärg gjordes på plats under i maj 2007 och avsynades 07 05 21.

Kor

I långhusets främre del i öster avslutas sköldarna vid ytterväggarna jämsides med främsta bänken. Värmeledningarna mot kyrkvärdsbänkarna vid korets sidor har fått löpa fritt längs fotsockelns överkant och har målats in i väggkulören. På predikstolstrappan har man längs ner skurit ut ett ca 1,5 cm uttag för rören, som går från främsta bänkkvarteret.

Ledningarna går också fram till korets kyrkvärdsbänkar. De är dragna utmed golvsöckeln och är inmålade i väggens kulör. El-radiatoren vid korets norra vägg har ersatts med en vattenburen radiator. Rören och de nya radiatorerna i kyrkorummet och på läktaren har målats in i väggfärgen, vilket församlingen själv har ombesörjt. På predikstolens trappa längs ner har man skurit ut ett ca 1,5 cm uttag för rören som går från främsta bänkkvarteret till koret.

Långhusets norra korvägg framme vid koret före installationerna.

Norra korväggen efter byte till vattenburen radiator inmålad i väggens kulör.

Längst bak i kyrkan har ledningarna från bänkarna i långhuset bockats runt kolonnbasen. Därifrån dras ledningarna genom en sekundär vägg mot andaktsrummet i söder / respektive kapprummet i norr. Rören fylldes i förväg med varm sand för att undvika veck vid bockningar.

Läktarkolonn mellan bakersta bänkkvarteret på norra sidan före och efter installationerna (rören ännu ej målade). 2006 10 04. och 2006 10 30.

Golv

Ny inspektionsslucka i golvet, södra bänkkvarteret 2006 10 04.

Nya inspektionsluckor har tagits upp i golvet i vardera främre bänkkvarter nära ytterväggen. De är endast 40 x 40 cm stora och mycket fint utförda utan ojämnheter i kanterna. Under luckorna finns 2 rör som går till pumpen. De utgör till- och frånledningar som leds från pumpen in i sköldarna / inbyggnader utmed ytterväggarna i änden av bänkarna.

Bänkar

I långhusets bänkkvarter har liggande bräder monterats framför och bakom bänkvärmarna, som är fästa med konsoler. Brädinklädnaderna är diskreta och fästa på bänkarnas baksidor mot ytterväggarnas inklädnader / sköldar. En avvikelse från arbetsbeskrivningen är att en enda lång bräda monterades längs bänkarna i stället för en bräda vid varje bänkvärmare, vilket är en fördel eftersom det ger ett enhetligare intryck. Täckbräderna skulle inmålas i bänkkulören efterkommande säsong, vilket församlingen själv gjorde våren 2007. Täckbrädernas ådringsmålning fick dock ingen täckande grund i vanlig ordning utan träet lyser igenom, vilket påpekades vid antikvariens slutbesiktning. De godkändes dock då täckbräderna endast utgör nytillskott.

2007 05 21. Bänkvärmarna efter inmåling i bänkkulören.

2006 10 04. De nya bänkvärmarnas fäste i bänkarnas undersidor.

2006 10 30.

En avvikelse från arbetsbeskrivningen är, att en enda lång bräda har monterats längs bänkarna i stället för en bräda vid varje bänkvärmare, vilket är en fördel. Detta ger ett enhetligare intryck och undviker avbrott, där mellanliggande rör skulle komma att synas.

Fönster

De stora radiatorerna i fönstren har fått vara kvar för att man ska kunna undvika luftkonvektionen och mörka svep vid fönstren. De kunde enligt konsult ej ersättas med väggradatorerna i effekt.

2006 10 04. Andaktsrummet (t v) resp. kapprummet i bottenvåningens läktarunderbyggnad före rördragningarna.

Läktare

Utmed norra och södra väggen har el-radiatorerna ersatts med vattenburna radiatorer med samma effekt som de tidigare (12-1400 kW). På läktarbarriärens mitt har en radiator monterats. Befintlig kantorsvärmare fick sitta kvar vid orgeln men bänkvärmarna ska uteslutas, vilket är en avvikelse från bygghandlingen. Man plomberar befintliga ledningar för att kunna använda dem om framtida behov uppstår. Bänkvärmarna på läktaren flyttas till de bänkar i kyrkorummet, som saknar bänkvärmare.

Läktarens norra sida där bänkvärmarna tagits bort. 2006 10 04.

Pannrum

Pannrummet på norra sidan.

I kyrkan är efter värmeinstallationen en intermittent uppvärmning möjlig och den fungerar efter ett halvår enligt planerna. I pannrummet under mark på norra sidan kyrkan har en el-

panna installerats, som driver en pump på 30 kW. Pumpen klarar att hålla grundvärmen och beräknas täcka omkring 65 % av det totala behovet (den röda behållaren vid väggen till höger om pumpen är en tryckutjämnare). I kryputrymmet har man isolerat rören till en tjocklek av ca 1 dm diameter.

2007 05 21. Helgums kyrka efter byte av värmesystem.

KÄLLOR

Johansson, Karin: *Helgums kyrka*, Örnsköldsvik 1982.

Kyrkobyggnader 1760 – 1860 . Del 4, Riksantikvarieämbetet.

Telhammer, Ingrid: *Ådalens kyrkor*, 1982.

